

Xudoyorova Madina Xolmo'min qizi,
Oila va gender ilmiy-tadqiqot instituti
tayanch doktoranti

O'SPIRINLIK VA YETUKLIK DAVRIDAGI SHAXSLARDA OILAVIY BAXT HAQIDAGI TASAVVURLAR SHAKLLANISHIGA TA'LIM JARAYONINING TA'SIRI

Annotatsiya. *Ushbu maqolada oilaviy muhit, oilaviy baxt haqida tassavurlar shakllanish jarayoniga ta'lim-tarbiyaning ta'siri atroflicha boshqa omillar bilan bog'liq holda ochib berilgan. Shuningdek, oilaviy baxt haqidagi tasavvurlar turli yosh davrlarida, xususan, o'spirinlik va yetuklik davrida turlicha namoyon bo'lishiga e'tibor qaratilgan.*

Аннотация. *В данной статье раскрывается влияние образования на формирование представлений о семейном окружении и семейном счастье в связи с другими окружающими факторами. Также обращено внимание на представления подростков о семейном счастье, которые проявляются в разные возрастные периоды по-разному.*

Annotation. *In this article, the influence of education on the formation of ideas about family environment and family happiness is revealed in connection with other factors. Also, attention is focused on ideas about family happiness in different age periods, especially in adolescence and adulthood.*

Tayanch so'zlar: *oila, oilaviy baxt, ta'lim-tarbiya, ota-ona, oilaviy muhit, ta'lim muhiti, tasavvur, psixologik farovonlik, subyektiv farovonlik.*

Ключевые слова: *семья, семейное счастье, образование, родители, семейная среда, образовательная среда, воображение, психологическое благополучие, субъективное благополучие.*

Keywords: *family, family happiness, education, parents, family environment, educational environment, imagination, psychological well-being, subjective well-being.*

Kirish. Bizga ma'lumki, oila a'zolarining o'zaro bir-birlari bilan iliq munosabatlari ham oilaviy baxtga hamda ta'lim-tarbiya jarayonlariga sezilarli ta'sir qiladi, e'tiborga olinadi. Uning subko'rsatkichlari quyidagilar: oilaviy tinchlik xotirjamlik, oilada quvonch ko'rsatkichi, bo'sh vaqtga ega bo'lish, qarindosh urug'ga qo'ni-qo'shnilar bilan o'zaro munosabatlar, atrof-muhitdagi shart-sharoitlar, oilaviy xavfsizlik. Hayotdan qoniqishning 4 ta turi mavjud: lazzatlanish, erishilgan yutuqlardan, oilaviy va ish hayotidan mamnunlik. Mazkur indikator so'rovnoma usulida aniqlanadi.

Baxtli oila masalalari bilan shug'ullangan yetakchi sotsiolog va psixolog olimlar uning 11 ta eng muhim shart-sharoitlari mavjudligini aniqlaganlar:

1. Er-xotinning o'zaro bir-birini tushunishi.
2. Alohida uy-joyning mavjudligi.
3. Moddiy jihatdan yaxshi ta'minlanganlik.
4. Farzandlar.
5. Nikoh mustaqkamligiga ishonch.
6. Oilada bo'sh vaqtni qiziqarli o'tkazish.
7. O'ziga yoqqan ish bilan ta'minlanganlik.
8. Ma'lumotning mosligi.
9. Ish joyining qulayligi.
10. Yaxshi do'stlarning mavjudligi.
11. Er-xotinning erkinligi

Ularning tadqiqot tahlillariga ko'ra, qaysi bir oilada ana shunday imkoniyatlar mavjud bo'lsa, u oilani baxtli oila deyish mumkin, uning a'zolari esa baxtiyor va farovon turmush kechirayotganliklaridan darak beradi. Yana shu narsa ma'lum bo'ldiki, oilada baxtli va farovon turmush vujudga kelishi uchun yuqorida keltirilgan shart-sharoitlar o'z ahamiyatiga ko'ra er bilan xotin uchun bir xil emas. Masalan, "er-xotinning bir-birini tushunishi", "alohida uy-joyning mavjudligi", "moddiy yaxshi ta'minlanganlik", "farzandlar" va "qiziqarli ish" ahamiyatiga ko'ra, erda boshqacha, xotinda esa boshqacha baholangan. Er birinchi va ikkinchi o'ringa "alohida uy-joy bilan ta'minlanganlik" va "moddiy yaxshi ta'minlanganlik"ni, keyin boshqalarini qo'ysa, xotin esa birinchi va ikkinchi o'ringa "er-xotinning o'zaro bir-birini tushunish", "farzandlar" va so'ngra esa "alohida uy-joy", "moddiy yaxshi ta'minlanganlik" hamda "qiziqarli ish"ni qo'yadi. Bundan ko'rinib turibdiki, baxtli va farovon oila mazmunini eng muhim tomoni hayot va faoliyatning zarur shart-sharoitlari, bolalar oila ittifoqi barqarorligining muhim mazmun-mohiyatini tashkil etadi.

Ularning tadqiqot tahlillariga ko'ra, qaysi bir oilada ana shunday imkoniyatlar mavjud bo'lsa, u oilani baxtli oila deyish mumkin, uning a'zolari esa baxtiyor va farovon turmush kechirayotganliklaridan darak beradi. Yana shu narsa ma'lum bo'ldiki, oilada baxtli va farovon turmush vujudga kelishi uchun yuqorida keltirilgan shart-sharoitlar o'z ahamiyatiga ko'ra er bilan xotin uchun bir xil emas.

*Inson dunyoni,
o'zini, oilasini
qadriyatlar
prizmasi orqali
anglaydi, ijtimoiy
olam esa, tabiiyki,
ijtimoiy qadriyatlar
prizmasi orqali
o'rganiladi.*

Ma'lumki, shaxs qadriyatlari uning ma'naviy olamining asosiy mazmunini ifodalaydi. Ko'p jihatdan ular shaxsning ijtimoiy munosabatlarning turli sohalari va ijtimoiy hodisalarni ichki ruhiy anglashi natijasi hisoblanadi.

Shubhasiz, qadriyatlarni shakllantirish muammosi shaxsiy ma'nolar darajasi, ularning o'zgarishi va o'zaro ta'sirga kirishishiga esa shaxs rivojlanish jarayoni sifatida qaraladi.

Asosiy qism. Barchamizga ma'lumki, qadriyatlar ikki sinfga bo'linadi:

1-terminal – maqsad tanlovi mezonlari va unga erishish usullari.

2-instrumental – xulq-atvor standartlari, mezonlari.

Shuning uchun qadriyatlar – obyektga xos xossalar emas, aynan, insonlar o'zlarining dunyoga bo'lgan munosabatlarini, keyinchalik o'z oilasiga bo'lgan munosabatlarini quradigan hamda o'z xatti-harakatlarini baholaydigan mezonlardir.

Inson dunyoni, o'zini, oilasini qadriyatlar prizmasi orqali anglaydi, ijtimoiy olam esa, tabiiyki, ijtimoiy qadriyatlar prizmasi orqali o'rganiladi. Ular turli darajada bo'lishi mumkin: global – yaxshilik, go'zallik, baxtlik, erk va hokazo, shuningdek, kundalik turmushimizga yaqin- yaxshi oila, farovonlik, baxtli oila, farzandlar va h.k., har bir konkret odamda jamiyat, madaniyat qadriyatlarini o'z qadriyatlari bilan mutanosiblashtirish muammosi mavjud.

Qadriyatlarni ijtimoiy etnik olamni bilish jarayoniga uyg'unlashtirish insonning butun ijtimoiylashuvi davomida boradi, biroq ma'lum sharoitlarda, ya'ni oila qurishda, oilaviy munosabatlarni shakllantirishda qadriyatlarning ushbu jarayondagi ahamiyati ancha sezilarli bo'ladi. Bu hol qadriyatlar o'zgarishga duchor bo'lganda yaqqol namoyon bo'ladi. Ular barqaror ekan, yangi axborot qadriyatga oid mazmunga ega kategoriya tarkibini “saqlab qolish” va “tasdiqlash” jihatidan saralanadi va talqin qilinadi, ya'ni, yangi axborotdan “eski tasavvurlarni” “to'g'rilash” maqsadida foydalanilmaydi.

Biz o'z mulohazalarimizda ixtiloflarga yo'liqmaslik uchun bunday axborotdan oddiygina qilib voz kechib qo'ya qolamiz.

V.P.Tugarinov “qadriyat” va “baho” tushunchalarini bir biridan farqlash zarurligini uqtiradi. Qadriyat real yoki orzudagi hodisa (bor narsa yoki ideal) dir, baho esa shu hodisaga munosabatni bildiradi. U yoki bu hodisani qadriyatlarga mansub hisoblash, uni qadriyatlarga qo'shish yoki qo'shmaslik ana shu munosabatga, ijobiy yoki salbiy bahoga bog'liq.

Xulosa. Demak, inson o'z oilasini qadriyat sifatida qabul qilgandagina uni ijobiy baholaydi, qiyinchiliklarda undan voz kechmaydi, balki

yechimini izlaydi va har bir yechim barqarorlik, mamnunlik hissi bilan asoslanadi.

Qadriyatlarining hayotdagi o'рни va ahamiyati baholash tufayli belgilanadi. Baholash esa insonlarning ehtiyojlari, manfaatlari, maqsadlari, qiziqishlaridan kelib chiqadi. Ma'lumki, jamiyat a'zolarining ehtiyojlari, manfaatlari, maqsadlari xilma xil bo'lib, ko'pincha ular bir biriga zid kelishi mumkin. Oiladagi baxtlilik hissi esa oila a'zolarining ehtiyojlari, manfaatlari, maqsadlarining mutanosibliligi bilan bevosita bog'liqdir. Psixologiya fanida qadriyatlarga inson uchun u yoki bu hodisalarni baholashda lozim mavhum muddaolar sifatida qaraladi. Oilada qadriyatlar esa shaxs va oila a'zolarining ijtimoiy xulq-atvorini idora qilish mexanizmlaridandir, biroq ular bevosita ta'sir ko'rsatmay, qadriyatlar tizimidagi shaxs dispozitsiyalarining umumiy tarkibini muhim mexanizmi sifatida namoyon bo'la oladi. Mazkur indikator oila a'zolarining subyektiv baxtni his qilish darajasini ko'rsatib beradi. U bir necha ko'rinishda aniqlanishi mumkin, so'rovnomada 1-10 gacha bo'lgan shkalada o'z baxtlilik darajasini belgilashni taklif etish orqali yoki tabaqalashgan ko'rinishga ega bo'lgan bir necha savollarni berib aniqlanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Емельянов С. М. Практикум по конфликтологии. – 3-е изд. – СПб: Питер, 2015. – 384 с.
2. Ефремов А.Ю. Деятельность человека, отрицательно влияющая на состояние природы и окружающей среды / А.Ю. Ефремов, А.Н. Меркулова // Научные исследования: от теории к практике. – 2015. – Т. 2. – №2 (3). – С. 422–424.
3. Васильева Н.У. Молодая семья: проблемы и перспективы социальной поддержки / Н.У. Васильева // Теоретические и методологические вопросы социально-гуманитарных наук 119, Вестник ВЭГУ № 4 (48) 2016. – С. 119–124.
4. Голод С.И. Стабильность семьи: социальный и демографический аспекты. – Ленинград: Наука, 1984. – 136 с.
5. Гришина Н.В. Психология конфликта. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2012. – 544 с.

